

Український незалежний центр політичних досліджень

Моніторинг політики ідентичності (-тей)

1 вересня - 30 вересня 2017 р.

Під політикою ідентичності (-тей) ми розуміємо комплекс рішень, дій та заходів з боку уряду, парламенту, Президента (а також незалежних політичних, суспільних гравців, які впливають на дії влади), спрямованих на формування соціогуманітарної сфери задля інтеграції національної спільноти, проведення мовної політики та політики в царині міжнаціональних стосунків. Ключові категорії: мовна політика, політика у сфері міжрелігійних та міжетнічних стосунків, політика пам'яті та політика щодо деокупації Кримського півострова та ситуації в ОРДЛО.

У тексті моніторингу фіксуватимуться рішення, політичні оцінки, заходи з означених напрямків, які впливають на соціогуманітарну сферу, формування соціального та людського капіталів, ситуацію в сфері потенційних суспільних конфліктів чи їх превенції. Такий огляд щомісяця здійснюватимуть експерти УНЦПД*.

КЛЮЧОВІ ПОДІЇ

Протягом вересня 2017 р. у сфері політики ідентичності основні події стосувалися питань мовної політики в контексті реформи освіти, обговорення та затвердження у Верховній Раді проекту Закону України "Про освіту", а також специфічного анонсування законодавчих ініціатив Президента України стосовно проектів законів щодо реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій.

Широкого резонансу набув процес ухвалення Закону України "Про освіту"^{**} та набуття ним чинності. Окрім дискусій про етапи запровадження 12-річної освіти, інших новацій, затверджених цим законом, гостро актуалізувалося питання мови навчання.

Так, стаття 7 проекту закону в ухваленій редакції визначала, що «мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова», але водночас вказувалося, що особам, які належать до національних меншин, гарантується право на здобуття дошкільної та початкової освіти в комунальних закладах освіти, поряд із державною мовою, мовою національної меншини. Корінним народам гарантується право для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою корінного народу. Відповідні норми дебатовалися ще на етапі розробки законопроекту.

* Огляд підготовлено експертами УНЦПД в рамках проекту Демократія та реформи в період конфлікту: виклики та рішення", що реалізується за підтримки Національного фонду демократії (США). Висловлені в ньому думки є авторськими і не обов'язково відображають погляди Національного фонду демократії. Публікація випускається українською мовою в електронному варіанті. Електронну версію видання розміщено на сайті УНЦПД за адресою: www.ucipr.org.ua

** ЗАКОН УКРАЇНИ «Про освіту», http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

На статтю 7 доволі жорстко відреагували деякі організації національних меншин (угорські, румунські) та окремі політичні сили правого спрямування. Зокрема, представники угорської та румунської громад надіслали відкриті звернення до Президента України з проханням не підписувати закон. Гостра критика лунала також від різних державних інституцій РФ, риторика яких зводилася до того, що закон загрожує зникненням шкіл для національних меншин і є проявом "етноциду російського народу". Низка експертів в Україні вбачає російський вплив у критиці норм законопроекту з боку представників національних меншин України. На загальнодержавному рівні закон піддають критиці політики, наближені чи афільовані до фракції "Опозиційний блок" у ВР, які виступають проти скорочення використання в освіті України російської мови. Тривають дискусії навколо законотворчих ініціатив Президента стосовно проектів законів щодо ОРДЛО*, дебатуються питання про розміщення миротворців на Донбасі. Зокрема, озвучувалися тези про комунікацію щодо положень закону з партнерами в Норманському форматі, дебатувалися положення стосовно включення можливості пролонгації дії Закону України "Про особливості самоврядування окремих районів Донецької та Луганської областей" (термін його дії спливає 18 жовтня 2017 р.) до відповідного тексту закону, хоча в підсумку ці законодавчі ініціативи було розділено. Фракції, що не входять до парламентської більшості, нарікали на відсутність належної комунікації положень законопроекту з широким загалом, опозиційними політиками та громадськістю, обурювалися тим, що представники їхніх політичних сил не були залучені до розробки такого законопроекту. Протягом вересня в Криму російські суди винесли низку вироків щодо громадян України – представників кримськотатарської громади А. Чийгоза, І. Умерова та журналіста М. Семени, які відкрито засуджували незаконну окупацію Криму. Правозахисні організації оцінили ці судові рішення як такі, що носять замовний характер і є політичним переслідуванням інакодумців. Жорсткість вироків, зокрема стосовно Ільмі Умерова, можна пояснити реакцією російської сторони на звіти міжнародних організацій щодо порушень прав людини в Криму, утисків кримських татар та українців. Світова спільнота негативно поставилася до згаданих судових рішень, вимагаючи скасування так званих судових вироків, звільнення та зняття всіх звинувачень із кримських політв'язнів. Тим часом у Києві триває опрацювання змін до X статті Конституції України стосовно Криму. Тривають перейменування топоніміки у рамках політики декомунізації.

---

* <http://www.golos.com.ua/article/294585>

Нормативно-правові акти

- 5 вересня Верховна Рада України прийняла у другому читанні та в цілому Закон про освіту (№3491-д)*, у якому, зокрема, йдеться про мову освіти. Стаття 7 закону передбачає, що мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Зокрема, з 5 класу діти національних меншин починатимуть навчатися державною мовою, а мову національної меншини вивчатимуть як окрему дисципліну.
- 25 вересня Президент України підписав Закон України № 2145-VIII "Про освіту", прийнятий Верховною Радою 5 вересня 2017 року. «Це – одна із найголовніших реформ, бо від жодної іншої реформи майбутнє країни не залежить так, як від освітньої», – зазначив Петро Порошенко.

Події

- 1 вересня в смт. Новоолексіївка Херсонської області було відкрито клас з кримськотатарською мовою навчання**.
- 1 вересня стартували безкоштовні експрес-курси з вивчення української мови для всіх бажаючих, розроблені в Харківському національному університеті радіоелектроніки. Курс має назву "Заговори українською". Заняття проходять у вечірній час і по суботах.
- 21 вересня Закарпатська обласна рада ухвалила звернення до Президента Петра Порошенка з вимогою вето закону "Про освіту". За відповідне рішення проголосували 38 із 56 депутатів облради***.

Заяви

- 12 вересня керівник херсонської обласної організації «Опозиційного блоку» Василь Федін повідомив, що активісти «Опозиційного блоку» за перший тиждень акції на захист викладання в школах рідною мовою (в першу чергу, йдеться про російську) зібрали 17 тисяч підписів херсонців. За підрахунками активістів цієї політичної сили, батьки кожного другого херсонського першокласника поставили підпис за підтримку вимог «Опозиційного блоку» зберегти російську мову викладання у школах.
- 18 вересня Президент України Петро Порошенко заявив у Нью-Йорку під час зустрічі з лідерами української громади та представниками кримськотатарських організацій: «Ми повертаємо Україні українську школу, це дуже просто. При цьому ми нікому не забороняємо вивчати мову національних меншин, але кожна дитина, яка закінчила українську школу, повинна вільно володіти українською мовою. Ми повинні захистити Україну»****.

* http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639

** <http://language-policy.info/2017/09/u-shkoli-na-hersonschyni-vidkryut-krymskotatarskyj-klas/>

*** <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2309687-zakarpatski-deputati-popri-protesti-zaklikali-porosenka-vetuvati-zakon-pro-osvitu.html>

**** <http://ua.interfax.com.ua/news/general/449444.html>

Заяви

- 19 вересня голова Нацради з питань телебачення та радіомовлення Юрій Артеменко повідомив, що за півроку Нацрада оштрафувала 15 радіостанцій сумарно майже на 634 тис. грн. за порушення мовних квот. Найвища сума штрафу в сумі 215,6 тис. грн. була нарахована радіостанції "KISS FM", де частка україномовних пісень становила 24% на противагу законодавчо визначеним 25%. За порушення ж закону в частині ведення передач державною мовою найбільший штраф регулятор застосував до одеської радіостанції "Радіо ГЛАС" – 43,2 тис. грн*.
- Член Нацради з питань телебачення та радіомовлення Сергій Костинський повідомив, що станом на середину вересня радіостанції перевиконують квоту в середньому на 7% щодо обсягу україномовних пісень в ефірі та на 30% – щодо ведення передач державною мовою**.
- Моніторинги Національної ради з питань телебачення і радіомовлення доводять, що в ефірі місцевих і регіональних радіостанцій домінує українська мова. Місцеві та регіональні радіомовники перевиконують квоту ведення передач державною мовою в середньому на 38%. Якщо квота вимагає мінімум 50%, то в реальності середній показник по країні становить 88%. ТОП-3 регіонів за обсягом ведення передач українською - Волинська, Рівненська, Чернівецька області з показником 100%. На другому місці - Кіровоградщина (99%), на третьому - Львівщина (98%), четверте місце розділили Чернігівська та Івано-Франківська області (95%), а п'яте посіла Тернопільщина (94%). Луганська і Запорізька області є абсолютними лідерами серед областей сходу та півдня (8 місце) з показником 89%. Загалом середній показник української в ефірі радіостанцій сходу та півдня є надзвичайно високим.
- 26 вересня міністр закордонних справ Угорщини Петер Сіярто заявив, що Угорщина має намір блокувати і ветоувати будь-який крок, спрямований на зближення України з Європейським Союзом через ухвалення Верховною Радою нового закону про освіту. Вже 28 вересня міністр закордонних справ України Павло Клімкін викликав для консультацій українського посла в Угорщині Любов Непоп через реакцію Будапешта на новий закон України "Про освіту". Українські політики у парламенті відверто критикують позицію Угорщини.
- 27 вересня в Держдумі РФ заявили, що закон України "Про освіту" стане актом етноциду російського народу в Україні. В Росії активно коментують законопроект, говорячи про неминучі протести російськомовних та дестабілізацію ситуації. Реагуючи на ці заяви, міністр освіти України Лілія Гриневич зазначила, що Україна не орієнтуватиметься на позицію країни-агресора у вирішенні своїх внутрішніх питань.
- 27 вересня міністр освіти Лілія Гриневич заявила, що закон про освіту буде наданий на експертизу Венеціанській комісії, а статтю, що регламентує питання мови в освіті, деталізують у законі про середню освіту і в навчальних планах. Керівник МОН також висловила сподівання, що Венеціанська комісія надасть висновок до кінця осені і що він буде позитивним. Лілія Гриневич зазначила, що «мовну» статтю нового закону буде уточнено і для подальшої імплементації вписано у спеціальному законі про загальну середню освіту, проект якого перебуває у розробці.

* <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2308130-movni-kvoti-nacrada-za-pivroku-ostrafuvala-radiostancii-na-ponad-630-tisac.html>

** <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2308045-radiostancii-perevikonuut-movni-kvoti-na-pisni-v-serednomu-na-7-nacrada.html>

Заяви

- 28 вересня Президент України Петро Порошенко заявив, що результати експертизи Ради Європи та перемовин з партнерами України можуть бути враховані в новій редакції закону "Про середню освіту".
- 28 вересня Президент України Петро Порошенко зазначив, що Україна не звертатиме увагу на «істеричні заяви» Держдуми Росії з приводу нового українського закону про освіту, однак з європейськими партнерами та сусідами проведе дискусію та роз'яснення, щоб «довести їм та всім європейським структурам, що мовна стаття цього закону повністю відповідає європейським практикам». Петро Порошенко закликав міністра освіти Лілію Гриневич активно захищати «своє бачення обов'язкових гарантій прав національних меншин». Президент переконаний у необхідності посилювати роль української мови в освіті, залишаючи при цьому вільний простір для розвитку мов, якими говорять громадяни України.

Заяви

- 6 вересня 2017 р. була оприлюднена заява за підписами голови Товариства угорської культури Закарпаття, народного депутата України від БПП-«Солідарність» В.Брензовича, голови Демократичної спілки угорців України Л.Зубанича, голови Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства, ректора Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II І.Орос, яка містить протест щодо новацій у сфері освіти та звернення до Президента України з проханням «не підписувати закон, котрий несе загрозу для існування національних меншин, у тому числі для закарпатських угорців».
- 7 вересня румуномовна громада Чернівецької області звернулася з відкритим листом до Президента України, в якому зазначила, що новий Закон про освіту обмежує право етнонаціональних меншин України на навчання рідною мовою. Представники румунської громади звернулися до Президента України з проханням накладити вето на цей закон, який вони вважають таким, що може генерувати нові конфлікти, соціальні хвилювання і нестабільність у країні. У зверненні наголошується на тому, що закон порушує статті 10, 22, 23 та 53 Конституції України та «прокладає шлях до мовної асиміляції національних меншин»*.

* <http://buknews.com.ua/page/rumuny-chernivetskoi-oblasti-prosiat-prezydenta-naklasty-veto-na-zakon-pro-osvitu-ale-ne-vsi.html>

Події

- 17 вересня вперше в історії України в центрі Києва святкували День подяки. Святкування відбулося в рамках відзначення 500-річчя Реформації – протестантської течії в християнстві. Організатором Дня подяки виступила Рада євангельських протестантських церков України. За різними оцінками, на святі були присутні від 150 до 500 тис. учасників*.
- 18-19 вересня у приміщенні МЗС України відбулася конференція на тему «Роль релігії в європейській інтеграції – з перспективи України та Європейського Союзу» за участі депутатів Європарламенту та членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій. Учасники конференції розмірковували про суть європейських цінностей і засадничих принципів, про роль релігії в суспільному житті, про духовне і соціальне служіння українських церков мігрантам, про важливість забезпечення свободи релігії та вільного висловлення поглядів у процесі протидії дискримінації, про важливість захисту сім'ї та шлюбу як основи суспільства тощо**.
- 20 вересня в Києві відбувся круглий стіл на тему: «Особливості юридичного статусу релігійних організацій у правовому полі України: статус неприбутковості». Захід організував департамент зовнішніх зв'язків в Україні Патріаршої курії УГКЦ. Відкриваючи засідання, керівник цього департаменту протоєрей Олекса Петрів зауважив, що метою круглого столу є обговорення змін до Податкового кодексу України, згідно з яким релігійні організації змушені перереєструвати свої статuti. Священик запропонував за результатами дискусії створити спільний документ та відправити його законодавцям для урахування позиції церков при ухваленні подібних рішень***.
- З'явилася інформація, що протягом вересня у Криму на деяких храмах Української православної церкви (Московського патріархату) зникли таблички про належність до цієї церкви, на деяких написано "Московський патріархат", на новому храмі Преподобного Сергія Радонезького в Севастополі вказано, що він належить Сімферопольській і Кримській єпархії Московського патріархату. Загалом згаданих єпархій належать 226 храмів на півострові. На офіційному сайті Російської православної церкви Сімферопольська єпархія значиться у складі РПЦ. На офіційному сайті Кримської єпархії немає інформації про її належність до УПЦ МП. Архієпископ УПЦ (МП) Климент (Вечеря) заявив, що Кримська єпархія досі перебуває в складі УПЦ (МП), а таблички на храмах «не є офіційними документами».

* https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_in_massmedia/68291/

** https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/68345/

*** https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/68331/

Заяви

- 6 вересня керуючий справами УПЦ митрополит Антоній (Паканич) заявив, що УПЦ КП не отримає жодного визнання без згоди УПЦ МП: “Без нашої церкви вони не отримають ніякого визнання, і навіть Константинополь їм в цьому не допоможе”*.
- 14 вересня голова представництва УПЦ (Московського патріархату) при міжнародних організаціях єпископ Віктор Баришівський (Коцаба) на нараді ОБСЄ з питань протидії дискримінації, що відбулася у Варшаві, (Human Dimension on Meeting 2017) виступив із заявою про порушення прав віруючих та релігійних організацій УПЦ (Московського патріархату). У заяві зазначається, що у 2015-2017 роках були численні випадки порушень прав віруючих УПЦ МП, «у тому числі захоплення храмів, побиття людей, підпали та руйнування церковного майна»**.

---

* https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/68195/

** <http://news.church.ua/2017/09/15/na-naradi-obsje-iz-pitan-diskriminaciji-u-sferi-religiji-jepiskop-barishivskij-viktor-vistupiv-iz-zayavoyu-pro-porushennya-prav-viruyuchix-upc/>

Нормативно-правові акти

- 20 вересня відбулося засідання Комісії з питань найменувань КМДА, на якому підтримано низку перейменувань вулиць і об'єктів у столиці. До Київради найближчим часом будуть направлені проекти рішень щодо перейменування станції метро «Петрівка» на «Почайна», Московського мосту - на Північний міст, щодо уточнення назви парку «Оболонь» (а саме: парк «Урочище Наталка»), про перейменування вулиці Ванди Василевської на вулицю Богдана Гаврилишина. Також назви отримають низка нових вулиць*.
- 27 вересня у рамках політики декомунізації за рішенням уряду були перейменовані три райони у Донецькій області та один – у Чернігівській, відповідно, перейменуванню підлягають і Артемівська (нова назва – Бахмутська), Красноармійська (Покровська), Тельманівська (Бойківська) районні державні адміністрації Донецької області, а також Щорська (Сновська) РДА Чернігівської області**.
- 29 вересня відбулася церемонія вшанування жертв трагедії в Бабиному Яру. У церемонії взяли участь Президент Петро Порошенко, Прем'єр-міністр Володимир Гройсман, члени уряду, перший заступник Голови Верховної Ради України Ірина Геращенко, народні депутати, члени Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій, а також представники громадськості***.

Заяви

- 22 вересня на дебатах 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Президент П. Порошенко звернувся із закликом до світової спільноти: “Я закликаю держави-члени ООН прийняти власне історичне рішення про визнання Голодомору актом геноциду”****.

* <https://kievcity.gov.ua/news/54239.html>

** http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250300828&cat_id=244276429

*** <https://narodna-pravda.ua/2017/09/29/krajina-vshanovuye-pam-yat-zhertv-rozstriliv-u-babynomu-yaru-foto/>

**** <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-zagalnih-debativ-72-yi-s-43442>

Події

- 11 вересня в Криму оголошено результати довиборів до Держдуми РФ. Явка була дуже незначною навіть порівняно з іншими регіонами РФ (близько 20%). Перемогла партія «Єдина Росія», проте вибори не визнали в Україні, ЄС та США. Тим часом у Криму тривають кадрові зміни, наслідком яких є поступово заміна місцевих кримських чиновників на урядовців з Росії.
- 11 вересня підконтрольний російській владі Верховний суд анексованого Криму засудив до 8 років колонії одного з лідерів кримськотатарського народу Ахтема Чийгоза.
- 14 вересня Рада Європейського Союзу продовжила санкції стосовно 149 фізичних осіб, представників Росії та сепаратистів, і 38 юридичних осіб, причетних до порушення територіальної цілісності й суверенітету України. Як йдеться в документі, санкції продовжили до 15 березня 2018 року.
- 15 вересня прес-служба Міністерства з питань тимчасово окупованих територій оприлюднила дані звіту ЮНЕСКО за січень-червень 2017 року про ситуацію щодо дотримання прав людини та збереження культурних цінностей на території тимчасово окупованого Російською Федерацією Криму. Звіт засвідчує проведення РФ систематичної політики маргіналізації та переслідування осіб, які виступають проти окупації Криму, фальшиві звинувачення цих людей в екстремістській діяльності*.
- 22 вересня підконтрольний російській владі Залізничний районний суд м. Сімферополь засудив кримського журналіста Миколу Семену до двох з половиною років умовно з випробувальним терміном три роки і заборобою займатися публічною діяльністю.
- 27 вересня підконтрольний російській владі Сімферопольський районний суд виніс вирок у справі Ільмі Умерова, одного з лідерів кримськотатарського національного руху. Умерову призначено покарання у вигляді двох років колонії-поселення.

Заяви

- 12 вересня Президент Петро Порошенко заявив, що у своєму виступі на засіданні Генасамблеї ООН він акцентуватиме увагу саме на необхідності введення миротворчих сил на Донбас. Він висловив сподівання, що консолідована позиція інших країн змусить РФ погодитися на миротворчу місію, запропоновану Україною. Раніше Президент озвучував 5 умов: місія повинна мати на меті не консервацію російської окупації, не легалізацію російської присутності, а забезпечення тривалого миру; місія ООН повинна бути розміщена на всій окупованій частині території, включаючи ділянку українсько-російського кордону; місія без росіян, позаяк РФ є стороною конфлікту; жодного узгодження з бойовиками параметрів місії; збереження санкцій стосовно РФ.
- 13 вересня у Києві відбувся захід, присвячений 10-річчю ухвалення Декларації ООН з питань корінних народів, на якому голова Постійного форуму ООН з питань корінних народів (UNPFII) Маріам Уолет заявила, що важливо, щоб основні положення Декларації ООН були враховані і в конституційному полі. Постійний представник Президента у Криму Борис Бабін заявив, що незважаючи на те, що Україна ще у березні 2014 року визнала Декларацію ООН про права корінних народів, досі не прийнятий закон про корінні народи, який би повною мірою відображав стандарти, закріплені у Декларації. Великою проблемою, на думку представника Президента, є імплементація норм Декларації про права корінних народів в Конституції України.

Заяви

- 16 вересня на 14-ій щорічній зустрічі Ялтинської європейської стратегії (YES) голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров заявив, що Конституційна комісія повинна представити напрацювання пропозицій, змін і доповнень до Основного закону України про статус Автономної Республіки Крим до кінця вересня.
- 26 вересня, за словами заступника голови Адміністрації Президента України Костянтина Єлісеєва, «підготовку законопроекту про реінтеграцію окремих районів Донбасу практично завершено, він пройшов обговорення з ключовими міжнародними партнерами». Єлісеєв заявив, що проект важливий у контексті можливого розгортання миротворчої місії на Донбасі, оскільки Україна не хоче, щоб Росія брала участь у цих операція, і ця позиція повинна бути законодавчо закріплена.
- 27 вересня Рефат Чубаров заявив, що зміни до Конституції України щодо статусу Автономної Республіки Крим будуть презентовані в жовтні. На даний момент Конституційна комісія працює над останніми статтями Розділу X. Після цього статті будуть проаналізовані ще раз на засіданнях робочої групи для остаточного погодження всіх дискусійних моментів.
- Наприкінці вересня на сайті Верховного комісара ООН з прав людини була оприлюднена доповідь “Ситуація з правами людини в тимчасово окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)”. У доповіді повідомляється, що етнічні українці втратили можливість навчатися рідною мовою у Криму після анексії півострова і введення освітніх стандартів Російської Федерації. Наприклад, за період з 2013 р. до 2017 р. кількість українських шкіл зменшилася з 7 до 1, а число українських класів – з 875 до 28. Щодо навчання кримськотатарською мовою, вказується, що кількість учнів, які навчаються нею, залишилася незмінною*.

Підводячи підсумки, зазначимо, що питання мовного компоненту навчання в новому законі про освіту буде актуальним надалі і матиме вплив як на внутрішню політичну ситуацію, так і на зовнішню, взаємини з країнами-сусідами, використання мовно-освітньої теми в міжнародних організаціях з боку опонентів мовних практик, закладених в законі. Існують зауваження стосовно відсутності системної комунікації зі стейкхолдерами в Україні щодо цього закону в питаннях мови освіти. Конфронтаційну ситуацію українська сторона трактує як тиск, вказуючи, що нині відбувається фінансування навчальних закладів для національних меншин, але при нинішній системі освіти випускники цих шкіл не є конкурентними у вищій школі та надалі на ринку праці. Опоненти змін закидають порушення Україною міжнародних зобов'язань щодо дотримання прав національних меншин. Українська сторона у відповідь повторює, що готова до діалогу, а конфліктні питання вирішуватиме в подальшому розвитку законодавства в контексті реформи освіти, зокрема в проектах закону України “Про середню освіту”.

Прийняття закону про реінтеграцію Донбасу може викликати нові конфлікти в середовищі українського політикуму, зокрема тема війни використовується українськими політиками як об'єкт політичної конкуренції та взаємної протидії. Важливе значення матиме узгодження питання щодо розміщення миротворців на непідконтрольній території на сході України. Очевидно, продовжуватиметься процес зміни назв ще недекомунізованих об'єктів, наприклад, підприємств, шкіл, будинків культури тощо.

* http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_Ukrainian.pdf